
Dafna Lemish, *Children and Television: A Global Perspective.*
Oxford: Blackwell Publishing, 2007, 257 p.

Rijetko koja stvar prožima živote djece diljem svijeta u mjeri u kojoj to čini televizija. Djeca oba spola i svih dobi (pojmom “djeca” obuhvaćene su osobe do dobi od 18 godina), društvenih slojeva, rasa, religija i naroda gledaju televiziju svakodnevno i iz nje uče o svijetu mnogo više nego iz bilo kojeg drugog neformalnog izvora odgoja i obrazovanja. Televizija je dominantan medij čak i u kulturama u kojima, u posljednjih nekoliko godina, računala imaju važnu ulogu.

Knjiga *Children and Television* predstavlja kritičku analizu svjetske literature prikupljene tijekom posljednjih pedeset godina na temu odnosa djece i televizije. Knjiga će poslužiti istraživačima, pedagogima, psiholozima, učiteljima, studentima, televizijskim producentima, političarima i roditeljima da razumiju ključna pitanja koja jesu i trebaju biti proučavana, raspravljana i preispitivana u svrhu usmjeravanja državne politike, obrazovanja i produkcije. Struktura knjige slijedi raniju verziju udžbenika iste autorice pod nazivom *Growing-up with Television: The Little Screen in the Lives of Children and Youth* (2002).

Istraživanje uloge televizije u životima djece počinje upravo tamo gdje se djeca s njom najprije i najčešće susreću, u obitelji. Suvremena uloga televizije u životima obitelji diljem svijeta i slobodnom vremenu djece promatrana je u odnosu na sljedeća pitanja: Na koji je način televizija integrirana u svakodnevni život djece? Koje različite uloge roditelji i vršnjaci igraju posredujući u navikama gledanja televizije, npr. u kontroli količine vremena posvećenog gledanju televizije, kao i odabiru sadržaja gledanja, posredovanju u shvaćanju poruka, uključivanju televizije u obrasce obiteljske komunikacije? itd. Odgovori na ova i slična pitanja dobra su polazna točka za analizu jer upućuju na značajnu

povezanost stilova obiteljskog života i međudodnosa između članova obitelji s oblikovanjem različitih navika i stjecanjem različitih iskustava pri gledanju televizije.

Kao što su obitelji i socijalna okruženja u kojima djeca rastu iznimno različiti, tako su različite i njihove osobnosti i kognitivne vještine. Zbog toga se rasprava nastavlja u smjeru istraživanja važnosti takvih individualnih razlika: Što iz literature možemo naučiti o različitim dimenzijama dječjeg razvoja i njihovoj važnosti za “konzumiranje” televizije? Primjerice, na koji se način razvijaju djetetova pozornost i razumijevanje televizije? Kakvu ulogu u tom procesu imaju audiovizualna obilježja televizije? Na koji način djeca uče razlikovati dimenzije realnosti i fikcije televizijskog sadržaja? Kako se razvija sposobnost raspoznavanja spolova, razumijevanja priča, uloga i moralnih pitanja? Koje vrste emotivnih odgovora na televizijske sadržaje djeca pokazuju – kao npr. strah? Nadalje, proučava se pitanje koliko onoga što znamo iz istraživanja možemo generalizirati na djecu kao homogenu skupinu, nasuprot pitanju koliko se odnosi djece i medija mijenjanju kako ona rastu i razvijaju se unutar određenih socijalnih okruženja.

Tema dječjega kognitivnog, emocionalnog i socijalnog razvoja u istraživanju odnosa djece i televizije iznimno je aktualna. Putem televizije djeca su izložena svijetu odraslih koji je nekoć bio prikriven, ne bi li ih zaštitio od životnih problema s kojima se još nisu naučila nositi (smrt i katastrofe, fizičke i mentalne bolesti, seks i sl.). Danas su sve te teme jednostavnim pritiskom gumba lako dostupne, uklanjajući time mogućnost postupnog otkrivanja svijeta nužnog za zdrav mentalni razvoj djeteta. S druge strane, istodobno je otkriven svijet nedostataka odraslih, što u djece može izazva-

ti nepovjerenje, beznađe i gubitak granica. Tezu o tzv. procesu “nestajanja djetinjstva”, koji je prema Cunninghamu (1995) započeo još 1950. godine, zagovaraju i mnogi drugi autori. Tako Elkind (1981) piše o “užurbanom djetetu”, Winn (1981) o “djeci bez djetinjstva”, Postman (1982) o “nestajanju djetinjstva”, Meyrowitz (1985) o “zamućivanju granica između djetinjstva i zrelosti”, Scraton (1997) o “križi djetinjstva”, Levin (1998) o “djetinjstvu upravljanim daljinskim upravljačem”, a Buckingham (2001) o “smrti djetinjstva”. Svim navedenim autorima zajednička je okupacija izlaganje djece svijetu odraslih (ponajviše putem masmedija) prije nego što su ona na to razvojno spremna.

Upravo su rasprave o utjecaju televizije na sustav vrijednosti i ponašanje djece najčešća tema istraživanja djece i televizije. S temeljem u literaturi koja djecu shvaća kao posebnu, ranjivu publiku, posebna pozornost posvećena je pitanju kratkoročnoga i dugoročnog utjecaja televizijskog nasilja na djecu, što je potpuno opravdano uzmemo li u obzir rezultate znanstvenih studija provedenih u različitim zemljama, koje su se bavile mjerenjem učestalosti gledanja nasilnih scena na televiziji. Prema njihovim rezultatima, dijete koje gleda komercijalnu televiziju do dvanaeste godine svojega života u prosjeku je izloženo scenama oko 20.000 ubojstava i oko 100.000 drugih činova nasilja. Imajući to u vidu potpuno je jasno da djeca putem televizije svjedoče nasilju u mnogo većoj mjeri nego što bi imala priliku doći s njim u dodir u stvarnom životu.

Rasprava obuhvaća i predstavljanje različitih pretpostavki i istraživanja na temu utjecaja prosocijalnih ponašanja i utjecaja televizijskih reklama na konzumerizam, što uključuje motivaciju za kupovanje, razvoj nezdravih prehrambenih navika, konzumaciju legalnih droga i alkohola te ulogu reklama u sukobima između roditelja i djece. Nadalje, u knjizi se raspravlja o utjecaju televizije (posebno pornografskih sadržaja) na spolno ponašanje adolescenata. Iznesen je i pregled pristupa o zamjenskoj ulozi televizije unutar kulture slobodnog vremena djece, uključujući pitanja poput utjecaja televizije na kreativnu igru i “ovisničkih” televizijskih ponašanja. Prilikom usmjeravanja na razmatranje ovih popularnih pitanja, autorica ostaje kritična, imajući u vidu važne “ometajuće čimbenike” u istraživa-

nju: Koliko su valjani metodologijski postupci koji su zajednički proučavanju ovih utjecaja?, U kojoj su mjeri ova pitanja važna za, kako ih autorica naziva, “ne-zapadna” društva? te Koja su područja proučavanja zanemarena?

Proučavanje utjecaja televizije na ponašanje samo je dio interesa. Mnogobrojna pitanja odnose se na utjecaj televizije na djetetovo viđenje svijeta, vrijednosti i stereotype: Kako televizija pridonosi izgradnji spolnih identiteta i predodžbi o vlastitom tijelu, kao i socijalizaciji spolnih uloga? Potiče li televizija percepciju svijeta koji je zlo i opasno mjesto za život? Koja je uloga televizije u poučavanju djece o “drugima” – bilo da su oni rasne manjine u društvu, osobe s posebnim potrebama ili osobe treće životne dobi? Ima li televizija ulogu “pomagača” u prepoznavanju neprijatelja, u socijaliziranju za takozvano aktivno građanstvo, u socijalizaciji djece imigranata u domicilno društvo, u formiranju globalne kulture mladih koja prelazi kulturne i zemljopisne granice?

Baveći se ovim i sličnim pitanjima, autorica ističe važnu pretpostavku suvremene pedagogije: utjecaj televizije teško je odvojiti od istodobnih utjecaja drugih odgojno-obrazovnih čimbenika (obitelji, škole, vršnjačke skupine, drugih medija itd.). Svi se oni bave istim područjima života i međusobno se nadopunjavaju, kreirajući sjedinjenu sliku svijeta. Znanstveno je dokazano da televizija jače utječe na djecu kada pruža informaciju komplementarnu i dosljednu već stečenom znanju, a utjecaj se smanjuje kada televizija predstavlja informaciju koja je kontradiktorna onome što je djetetu poznato. Dakle, kada je stvarnost prikazana na televiziji slična realnim iskustvima djece, ona su mnogo kritičnija i realističnija u vrednovanju programa. Vrijedi i obrnuto: kad je na televiziji prikazana stvarnost koja je djetetu daleka (npr. rasna skupina s kojom se nije imalo prilike susresti u stvarnom životu), nedostaju mu sposobnosti i iskustva da je kritički vrednuje.

Uzimajući u obzir ove spoznaje, pedagoško je djelovanje potrebno usmjeriti prema odgoju djece kao aktivnih (kritičnih) gledatelja u okruženjima s jasno definiranim vrijednostima koja podržavaju otvorenu komunikaciju. Djeca koja odrastaju u takvim uvjetima bit će najmanje podložna prihvaćanju negativnih televizijskih vrijednosti.

U obrazovnim sustavima diljem svijeta također je prepoznat potencijal televizije kao medija za usvajanje obrazovnih sadržaja. “Televizijsko školovanje” i obrazovni televizijski programi izazov su za tradicionalnu pedagogiju. Odnos između televizije i formalnog učenja inicira pitanja poput: Kakav je odnos između gledanja televizije, školskog uspjeha i razvoja pismenosti? Je li gledanje televizije povezano s usvajanjem materinjega i stranog jezika? Progovara se i o organiziranom učenju putem obrazovnih televizijskih programa, s posebnom orijentacijom na određene sadržaje, kao što je primjer svjetsko istraživanje o emisiji *Sesame Street* (*Ulica Sezam*).

Za pedagoško djelovanje putem televizije važno je uočiti njezine prednosti pred formalnim oblicima učenja i iskoristiti ih. Televiziju, između ostaloga, karakteriziraju dobrovoljnost sudjelovanja, nepostojanje zahtjeva, užitek i zabava. Osim toga, međuljudski odnosi, borba dobra i zla, ljubavi i mržnje djeci se čine mnogo relevantniji, atraktivniji i uzbudljiviji od školskoga gradiva. Međutim, produktivno i pozitivno učenje putem televizijskih sadržaja ne razumijeva se samo po sebi. Važno je odlučiti koristiti li određeni sadržaj i kako te pripremiti djecu za njegovo gledanje, dodijeliti im zadatke tijekom gledanja i gledanje popratiti aktivnostima koje će potaknuti razumijevanje i učenje. Sve navedeno ne znači propagirati televiziju kao medij koji će imitirati ili zamijeniti školu, već kao medij koji pruža alternativni način učenja o svijetu i sebi koji će nadopuniti znanja stečena u školi.

Spoznaje o kompleksnom odnosu djece i televizije potaknule su različite inicijative na mnogim razinama: od obrazovanja za medije u formalnim institucijama i neformalnim strategijama roditelja, preko razvoja politike emitiranja sadržaja za djecu i njezine kontrole, do javnih inicijativa za povećanje kvalitete televizije za djecu i promicanje globalne kooperacije.

Spomenute pojedinačne inicijative u ovom području svakako su poželjne, ali ne i dovoljne. Međutim, najveći problem u pokretanju i provedbi integriranih inicijativa nastaje zbog tendencije da se odgovornost za medijsko obrazovanje djece i njihovo ponašanje prebacuje na drugoga: školski sustav smatra da su odgovorni roditelji i oni koji emitiraju

programme, roditelji pak odgovornima smatraju škole i televizijske kuće, a one tvrde kako su odgovorne za prezentiranje programa, dok roditelji i škola trebaju osigurati pravilan izbor za dijete. Brigu za televizijske sadržaje koji se nude djeci potrebno je shvatiti kao odgovornost cijeloga društva, pa čak i kao globalnu odgovornost. Naime, s obzirom na to da se mnogi televizijski programi distribuiraju širom svijeta – putem kabelskih, satelitskih televizija, videokaseta, DVD-a, kompjutera – politika emitiranja pojedinih zemalja postaje globalno pitanje. Činjenica da djeca širom svijeta često gledaju iste programe stvara neodložnu potrebu za razvojem internacionalne politike emitiranja koja poštuje slične kriterije.

Osim pokušajima nadziranja i kontrole emitiranja programa, ovom se pitanju često pristupa i kroz pokušaj obrazovanja djece, učitelja, roditelja i ostalih kako bi bili pismeni i kritični gledatelji. Upotrebom pojmova “obrazovanje za medije”, “medijska pismenost”, “kompetencije za medije” i “kritičko mišljenje” autorica ističe važnost razvoja sposobnosti za analizu i vrednovanje medijskih sadržaja. Ova vrsta pismenosti nužna je da kao informiran, kritičan, kreativan i aktivan građanin sudjelujemo u javnome i kulturnom životu. Stoga je sposobnost da objasnimo i primijenimo različita shvaćanja u procesu interpretacije, analize, kritike te kreiranja medijskih poruka cjeloživotni proces.

Imajući to u vidu, definiranje ciljeva medijske pismenosti i onoga što čini “medijski pismeno dijete” vrlo je složeno te, između ostaloga, traži definiranje jasne politike, identificiranje učinkovitih načina osvješćivanja i poučavanja roditelja i učitelja te objašnjavanje obrazovnog procesa kroz koji djeca prolaze kada uče o medijima.

U posljednjem poglavlju autorica pokušava objediniti sva područja odnosa djece i televizije istražena u knjizi jer, kako napominje, među njima postoji jasna duboka povezanost i u realnom životu pa se ona ne mogu sagledati neovisno jedno od drugoga. Djeca su cjelovita ljudska bića i kao takva trebaju biti promatrana: njihov kognitivni razvoj i učenje nisu neovisni od njihovog socijalnog okruženja ili od njihovih ponašanja i pogleda na svijet. U knjizi je ponuđen jedan od načina organizacije nepregledne količine akumuliranog znanja kako bi se olakša-

lo razumijevanje ove složene problematike. O istim problemima moglo se raspravljati i na drugačiji način, npr. orijentirati se na nekoliko središnjih neovisnih tema (nasilje, reklame, vijesti) i obraditi ih s različitih stajališta; ili odvojeno promatrati različite dobne skupine (dojenčad, predškolska djeca, osnovnoškolci, srednjoškolci) u odnosu na televiziju. Način organizacije građe izbor je samog autora. Bitno je shvatiti važnost povezivanja različitih aspekata dječjeg razvoja, čimbenika socijalizacije i medijskih sadržaja kao sastavnica koje se prožimaju i čine cjelinu djetetova doživljaja u odnosu na televiziju.

Sukladno navedenome, s izrazito internacionalnim pristupom, autorica naglašava globalnu perspektivu u svakome od poglavlja, stavljajući u ravnotežu potrebu kontekstualiziranja televizije u dječjim životima s obzirom na jedinstvena kultur-

na okruženja u kojima žive, ali istodobno tražeći jedinstvena saznanja primjenjiva na djecu diljem svijeta. Kako je riječ o tematici sagledanoj s raznovrsnih teorijskih (pedagogija, psihologija, sociologija, etnografija, politika) i metodoloških gledišta (kvantitativno i kvalitativno), u svrhu daljnjeg proučavanja na kraju svakog poglavlja nalaze se bibliografske preporuke studija napravljenih diljem svijeta. Jedan od osnovnih ciljeva autorice bilo je upravo povezivanje tih izoliranih znanstvenih spoznaja i, u skladu s time, pokretanje interkulturalnog dijaloga na temu odnosa djece i televizije.

Sandra Citković,
znanstvena novakinja u Odsjeku za pedagogiju
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Jenny Alexander, *When Your Child is Bullied: An Essential Guide for Parents.*

New York: Simon & Schuster, 2006, 242 p.

Problem nasilja među vršnjacima – buling (eng. *bullying*), česta je pojava u svijetu i kod nas. Posljednjih godina tim se problemom bavi sve više istraživača, među kojima i Jenny Alexander. Ova je autorica na temu bulinga napisala više knjiga za roditelje i djecu. U knjizi *Kada je vaše dijete žrtva nasilja: temeljni vodič za roditelje*, ona raspravlja o bulingu iz perspektive roditeljske pomoći djetetu žrtvi. Knjiga je ponajprije namijenjena roditeljima, međutim, može pomoći i odgojiteljima, nastavnicima, pedagozima te svima koji se u svom radu susreću s problemom bulinga.

To je jedan od prvih priručnika koji roditelje osnažuje i upućuje da preuzmu aktivnu ulogu, tako što ih podučava kako prepoznati buling i kako pomoći zlostavljanom djetetu. Nadalje, upućuje ih kako dijete poučiti strategijama upravljanja vlastitom ljutnjom, bespomoćnošću i anksioznošću te kako izgraditi pozitivna stajališta i visoko samopouzdanje. Osim što detaljno opisuje problem bulinga i roditeljima daje savjete kako prepoznati dijete žrtvu, autorica nudi niz alata i tehnika kojima se može pomoći djetetu u oslobađanju od straha.

Knjiga ima 242 stranice, koje su podijeljene na uvod, jedanaest poglavlja, zaključak i preporuke. U svakom poglavlju izdvojeni su važniji dijelovi teksta i svako završava zaključcima, odnosno smjernicama za roditelje. Na kraju knjige nalazi se popis preporučene literature za djecu stariju od devet godina i za odrasle, zatim korisne adrese i mrežne stranice. Dobra strukturiranost teksta čitatelju olakšava snalaženje u priručniku i njegovu kvalitetnu primjenu. Knjiga je pisana čitko, jednostavno, s namjerom da roditeljima pomogne u osvjetljavanju problema nasilja među vršnjacima i njegovu rješavanje.

U *Uvodu* autorica ističe kako nije riječ o knjizi koja općenito govori o bulingu, već o knjizi za samopomoć roditeljima čija su djeca žrtve vršnjačkog nasilja. Roditelje informira da u knjizi mogu naći niz praktičnih savjeta kako pomoći djetetu da se nosi s bulingom.

Kroz jedanaest poglavlja autorica se bavi nizom pitanja o bulingu. U prva dva navodi kako utvrditi činjenično stanje, pronaći pomoć koja je dostupna i pitati za pomoć ako je potrebna. U ostalima piše o tome kako razviti dobre psihološke samoobrambene tehnike. Autorica ne pravi razliku u dobi djece